

महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला : ५९

राजाराम रामचंद्र भागवत : एक विचारवंत आणि समाजसुधारक

बाबा भांड

महाराजा सयाजीराव गायकवाड संशोधन व प्रशिक्षण संस्था,
११५ म. गांधीनगर, औरंगाबाद - ४३१००५ मो. : ९८८१७४५६०४
Email : sayajiraogsps@gmail.com / www.sayajiraogaekwad.com

महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला : ५९

राजाराम रामचंद्र भागवत :
एक विचारवंत आणि
समाजसुधारक

बाबा भांड

राजाराम रामचंद्र भागवत :
एक विचारवंत आणि समाजसुधारक
इतिहास

बाबा भांड

●

प्रकाशन क्रमांक - ७९

पहिली आवृत्ती - २०२१

●

प्रकाशक

बाबा भांड

सचिव

महाराजा सयाजीराव गायकवाड

संशोधन-प्रशिक्षण संस्था

११५, म. गांधीनगर

औरंगाबाद - ४३१ ००५

Email : baba.bhand@gmail.com

sayajiraogsps@gmail.com

संपर्क : (०२४०) २३३२६९२

९८८१७४५६०४

महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला : ई-बुक
संपादक : दिनेश पाटील

●

लेखक : बाबा भांड (सचिव)

महाराजा सयाजीराव गायकवाड

संशोधन-प्रशिक्षण संस्था

११५, म. गांधीनगर

औरंगाबाद - ४३१ ००५

●

मुद्रक : प्रिंटवेल इंटरनॅशनल प्रा.लि.

जी-१२, एमआयडीसी,

चिकलठाणा, औरंगाबाद

●

मुखपृष्ठ : महेश मोधे

●

वितरक : साकेत प्रकाशन प्रा. लि.

औरंगाबाद

●

किंमत : १८ रुपये

-
- मुंबई सार्वजनिक विश्वस्त अधिनियम, १९५० अन्वये
संस्था नोंदणी क्र. एफ - २४५९६ (औ) दि. १-१२-२०१६
 - या संशोधन-प्रकाशन प्रकल्पास दिलेली देणगी प्राप्तिकर कायद्याच्या
कलम ८०जी अंतर्गत सवलतीस पात्र
 - 12AA Reg.No - ITBA/EXM/S/12AA/2018-19/
101507596(1) - 14-02-2019
 - 80 G Reg. No - ITBA/EXM/S/80G/2019-20/
1018507877(1) - 30-09-2019

महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला निर्मितीमागील भूमिका

महाराजा सयाजीराव गायकवाड हे फक्त आधुनिक भारतातील सगळ्यात प्रागतिक राजे होते असे नाही तर भारतासारख्या बहुसांस्कृतिक देशाचे 'बौद्धिक नेतृत्व'च ते करत होते. धर्म, जात, तत्त्वज्ञान, शिक्षण, दातृत्व, संशोधन, शेती, उद्योग, आरोग्य, क्रीडा, साहित्य, संस्कृती, ललित कला, प्राच्यविद्या, पुरातत्त्व, आंतरराष्ट्रीय संबंध, स्वातंत्र्यलढा इ. मानवी समाजाच्या सर्व अंगांना कवेत घेणाऱ्या क्षेत्रात त्यांनी निर्माण केलेले मानदंड आजही भारतासाठी आदर्श आहेत. त्यामुळे ते आधुनिक भारताचे निर्माते आणि म्हणूनच खरेखुरे 'महानायक' सुद्धा आहेत.

महापुरुषांचे चिंतन हे फक्त इतिहासाच्या स्वप्नरंजनासाठी किंवा इतिहासाचा पोकळ अभिमान बाळगण्यासाठी करायचे नसते. आपल्या समकालीन जगण्यातील समस्यांची उत्तरे शोधण्यासाठी, आपला जीवनसंघर्ष सकारात्मक करण्यासाठी सुद्धा या महापुरुषांचे पुनर्वाचन आवश्यक असते. इतिहास जितका वस्तुनिष्ठपणे आपण वर्तमानाशी जोडू शकतो तितका आपल्या समाजाचा भविष्यवेध आपल्याला अचूकपणे घेता येईल.

महाराजा सयाजीरावांचा 'उदोउदो' करण्यासाठी महाराजा सयाजीराव ज्ञानमालेची निर्मिती केलेली नाही. आजच्या आपल्या धार्मिक आणि जातीय संघर्षावर, शेती-उद्योगातील संकटांवर मात करण्यासाठी तसेच समाज म्हणून आपल्यातील 'विसंवाद' कमी करून 'सुसंवाद' वाढवण्याच्या व्यापक भूमिकेतून ही महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला आकाराला आली. या निमित्ताने आपला तुटलेला इतिहास 'जोडून' वाचण्याची आणि त्यातून संवादाचे पूल उभारण्याची प्रेरणा सर्वांना मिळेल एवढे मात्र नक्की.

पहिल्या टप्प्यात साठ ई-बुक झाले आहेत.

दिनेश पाटील

संपादक

महाराजा सयाजीराव
ज्ञानमाला ई बुक प्रकल्प

बाबा भांड

सचिव

महाराजा सयाजीराव गायकवाड
सं. आणि प्र. संस्था, औरंगाबाद

राजाराम रामचंद्र भागवत : एक विचारवंत आणि समाजसुधारक

८३ ४०

आपल्याला बरेचदा इतिहास आपल्या सोयीने लिहिला तर जात नाही ना, अशी शंका यावी अशी अनेक उदाहरणे इतिहासलेखनात आढळून येत असतात. ऐतिहासिक तथ्य व इतिहास तटस्थपणे मांडला जावा जसे अपेक्षित असते; पण जात आणि वर्गांचा प्रभावही इतिहासलेखनात मिसळत जातो. त्यामुळेच सोईचे लिहून बाकी सांगण्यासारखे एकतर निसटून जाते किंवा त्याकडे डोळेझाकही केली जाते. याची तपासणी छत्रपती शिवरायांच्या सुरुवातीच्या चरित्रलेखनातून अन् ब्रिटिश इतिहासकारांच्या लेखनातूनही दिसून येते. यातही काही अपवाद असतात. त्यापैकी एक आहे गेल्या शतकातील राजाराम भागवत. मराठीतील प्रसिद्ध लेखिका दुर्गाताई भागवत यांच्या आजीचे ते भाऊ होते. प्रख्यात विद्वान आणि एक समाजसुधारक ही त्यांची पहिली ओळख. यासोबतच भाषाशास्त्र, समाजशास्त्र, धर्मशास्त्र, व्युत्पत्ती, इतिहास संशोधन, धर्मसुधारणा, वेद-पुराणे, स्मृती वगैरेंची चिकित्सा करणारे आणि या सर्व ज्ञानशाखांत चौफेर लेखन केलेले ते एक पुरोगामी प्रकांड पंडित होते.

रत्नागिरी जिल्ह्यातील राजापूर जवळील कशेळी गावी ११ नोव्हेंबर, १८५१ साली भिक्षुकी करणाऱ्या कऱ्हाडे ब्राम्हण कुटुंबात ते जन्मले. वडील व चुलते मुंबईत नोकरीसाठी आले. आई लहानपणीच वारली. वडील रामचंद्रपंत वेदांत विषयाचे अभ्यासक होते. राजाराम 1867 साली मॅट्रिक झाले. वडिलांच्या इच्छेनुसार त्यांनी ग्रँड मेडिकल कॉलेजमध्ये तीन वर्षे शिक्षण घेतले. वडिलांच्या मृत्यूमुळे त्यांचे शिक्षण थांबले. एका संस्कृत पंडिताकडे अध्ययन करून ते शास्त्री झाले. यातून 1875 साली रॉबर्ट मनी हायस्कूलमध्ये शिक्षकाची नोकरी मिळाली. पुढे स्वतःचा अभ्यास वाढवित नंतर झेव्हिएर कॉलेजात प्राध्यापक म्हणून शिकवू लागले. मुंबई विद्यापीठ 'विल्सन फायलॉलॉजिकल' लेक्चररपदी निवडही झाली. अध्यापनासोबत ज्ञानदानाचे काम करावे या ध्येयाने त्यांनी १८८४ साली बॉम्बे हायस्कूल व नंतर मराठा हायस्कूल काढले. महर्षी कर्वे, रँगलर परांजपे, बॅरिस्टर जयकर हे नामवंत त्यांचे विद्यार्थी होते. राजारामशास्त्री भागवत यांनी आयुष्यभर एक विद्यार्थी आणि सजग लोकशिक्षक म्हणूनच काम केलं. पाश्चात्य व पौर्वात्य विविध भाषांचा अभ्यास शक्य व्हावा म्हणून ते स्वतः लॅटिन, ग्रीक, अरबी, फार्सी या भाषा शिकले.

राजारामशास्त्रींचे चुलते हरी भागवत हे मुंबई प्रार्थना समाजाच्या संस्थापकापैकी एक होते. त्यामुळे न्यायमूर्ती रानडे व त्यांच्या अनेक विद्वान मित्रांचा राजारामशास्त्रींना सहवास

मिळाला. त्यांनी प्रत्यक्ष राजकारणात भाग घेतला नाही. मात्र प्रार्थना समाजाचे मुख्यपत्र 'सुबोधपत्रिका' यात अंधश्रद्धा, जातिभेद, खुळचट चाली आणि स्त्रीशिक्षणाची कोंडी फोडून त्यांना सुधारणांची दारे उघडी करावीत याबद्दल विपुल लेखन केले. हिंदू धर्मात धर्ममार्तंड समाजाची करत असलेली पिळवणूक आणि दांभिकपणाविरुद्धही त्यांनी लेखन-कृतीहून प्रहार केले. त्यामुळे राजारामशास्त्री हे जणू ब्राह्मणेतर चळवळीचे कर्ते प्रवक्ताच वाटू लागले. त्यांच्या ज्ञातिबांधवांनी त्यांच्यावर चौफेर हल्लेही केले. राजारामशास्त्रींनी मात्र शांतपणे त्यास तोंड देत हिंदू धर्माची निःस्पृह व निर्भीड समीक्षा केली.

महाराजा सयाजीराव गायकवाड यांनी १८९६ साली मोठ्या कल्पकतेने आणि समंजपणे बडोद्यातील वेदोक्त प्रकरण हाताळले. यावेळी राजारामशास्त्री आणि सयाजीराव यांची भेट झाली. मराठे हे क्षत्रिय आहेत, हे शास्त्रीबुवांचे मत सयाजीरावांना महत्त्वाचे वाटले. सयाजीरावांनी वेदोक्त प्रश्न हुशारीने सोडविला. ब्राह्मणेतरांसाठी बडोद्यात वेदोक्त पाठशाळा सुरू केली. पुढे पुरोहितासाठी कायदा करून, सामंजस्य आणि प्रशासकीय हुशारीचे दर्शन घडविले. १९०० साली कोल्हापूर येथेही वेदोक्त प्रकरणाने उचल खाल्ली. राजारामशास्त्रींनी कोल्हापूर येथे जाऊन शाहू महाराजांचा पक्ष घेऊन त्यांना मदत केली. मराठा मुलांची उपनयने चालू व्हावीत म्हणून कोल्हापूर-बेळगाव येथे स्वतः त्यांनी पौरोहित्य केली; त्यांना गायत्री मंत्र दिला. या प्रकरणामुळे

महाराष्ट्रातील ब्राह्मण वर्गाच्या लेखक-विचारवंतांनी शाहू महाराज आणि राजारामशास्त्री भागवतांविरुद्ध टीकेची झोड उठविली.

राजारामशास्त्री यांनी 'दीनबंधू' या सत्यशोधक मुखपत्रात, लोकहितवादीच्या 'शतपत्रात' समाजाच्या वाईट चालीरीतींविरुद्ध अनेक वादळी लेख लिहिले. स्त्रियांची सुधारणा व त्यांच्या शिक्षणासाठी ध्यास घेतला. बहुजनसमाजाने शिकून स्वतःत बदल करावा, यासाठी ते आयुष्यभर झटले. अखिल भारतीय शिक्षण परिषदेच्या कार्याचा वऱ्हाडात प्रचार व्हावा म्हणून त्यांनी दौरा काढला. राजारामशास्त्री देशाभिमानी होते. त्यामुळेच त्यांनी परकीय सरकारची नोकरी केली नाही, अनुदान किंवा कोणाकडून समाधानाची अपेक्षा न धरता चाळीसच्या वर पुस्तके लिहून प्रकाशित केली. हिंदू धर्मविवेचक पत्राचे काही वर्षे संपादक होते. केरळ कोकिळ, इंदुप्रकाश, नेटिव्ह ओपिनियन, विविधज्ञानविस्तार, ज्ञानप्रकाश आणि पुणेवैभव या नियताकालिकांतून बाणेदार लेख, खरमरीत टीका लिहिली. 'मराठ्यांसंबंधाने चार उद्गार' (१८८७) ब्राह्मण व ब्राह्मणी धर्म (१८८९), शिवछत्रपतींचे चरित्र (१८९२), हे त्यांचे काही महत्त्वाचे ग्रंथ आहेत. १९५० साली दुर्गा भागवत यांनी "राजारामशास्त्री भागवत यांचे निवडक लेख" संपादन केले. याशिवाय इंग्रजीत त्यांची दहा पुस्तके प्रकाशित झाली. टिळक व केसरी, तसेच सनातन धर्ममार्तंड, धर्मकर्ते भाऊशास्त्री लेले इत्यादींनी

राजारामशास्त्री यांना कडवा विरोध केला; पण ते आपले प्रबोधनाचे कार्य करीतच राहिले. ते संस्कृतीचे गाढे विद्वान असून मराठी बोलीभाषेचा त्यांना फार अभिमान होता.

कैसरकडून सुलतानाकडेचे रूपांतरकार :

राजारामशास्त्री भागवतांना महाराजा सयाजीराव गायकवाड यांच्या सामाजिक सुधारणांचा, प्रशासनातील कौशल्याबद्दलचा आदर होता. एवढेच नाही तर शिक्षण हेच परिवर्तन आणि प्रगतीचे एकमेव साधन आहे हे ओळखून महाराज स्वतः एक प्रज्ञावंत इतिहास-तत्त्वज्ञानाचे दर्दी अभ्यासक आहेत, ते ओळखून होते. देशभरातील विद्वान आणि लेखकांची बडोद्यात सन्मानाने उपस्थिती लागत असे. सयाजीराव हे लेखक, कलावंतांचे आश्रयदातेच नव्हे तर त्यांना सन्मानाने बोलावून गुणांचे कौतुक करायचे.

सयाजीराव राजारामशास्त्रींचे चाहते होते. शास्त्रीबुवांची विद्वता आणि समाजहिताविषयीची कळकळ महाराजांच्या कानी गेली होती. या विद्वान पंडिताकडून काही महत्त्वाची साहित्यविषयक कामे करवून घ्यावीत, या उद्देशाने त्यांनी राजारामशास्त्रींना आमंत्रण पाठविले. शास्त्री बडोद्यात आले. महाराजांना भेटण्यासाठी ते राजवाड्यात ठरलेल्या वेळी आले. राजारामशास्त्रींनी आपला नेहमीचा साधा पोशाख घातलेला होता. एक बंद सोडलेला अंगरखा, डोक्यावर मोठा सुटी फेटा बांधलेला आणि बरेच वर नेसलेले जाडे भरडे धोतर होते. अशा

वेषात शास्त्री राजवाड्याच्या बाहेरच्या दालनात आले. त्यांचा हा पोषाख अन् अवतार बघून दारावरच्या नोकराने त्यांना हटकले. तो त्यांना आत सोडीना. तेव्हा धिमेपणाने पण मोठ्याने शास्त्री म्हणाले, “ठीक आहे. मी परत चाललो. महाराजांना कळवा की मी आलो होतो. माझे नाव राजाराम रामकृष्ण भागवत” असे शांतपणे सांगून राजाराम शास्त्री परत फिरले. इतक्यात शास्त्रींचे ते उद्गार कानी पडताच महाराज सयाजीराव बाहेर आले. नोकराला रागावून राजारामशास्त्रींना आदराने आत घेऊन आले.

राजदरबारात त्यांचा सत्कार केला. त्यांच्या लेखनातून ते करीत असलेल्या समाजप्रबोधन कार्याचे तोंडभरून कौतुक केले. राजारामशास्त्रींकडून ते करत असलेल्या कार्याची अधिक माहिती जाणून घेतली. भर सभेत त्यांच्या कार्याचा सन्मान केला. रात्री राजवाड्यात भोजनासाठी निमंत्रण दिले. बडोद्यातील निवडक अधिकारी अन् विद्वनांच्या संगतीने सहभोजन झाले. सन्माननीय पाहुण्यांचा प्रवासखर्च आणि गुणीजनांचे कौतुक म्हणून राजकर्त्यांकडून न मागितलेली मानधनाची रक्कमही महाराजांनी आनंदाने दिली.

रात्री मुक्कामाच्या ठिकाणी निघण्यापूर्वी महाराजांनी स्वतः लिहिलेले *From Cesar To Sultan* हा ग्रंथ राजारामशास्त्रींना भेट देत महाराज म्हणाले, “एडवर्ड गिबबन यांच्या डिक्लाइन अँड फॉल ऑफ द रोमन एम्पाअर या ग्रंथावर आम्ही टिपा-टिपणी लिहिण्याचा प्रयत्न केला आहे. लंडन येथून ग्रंथ

प्रकाशित झाला. लेखन कितपत जमले, हे आपण ग्रंथ वाचून बघा.” एडवर्ड गिबबन या जगप्रसिद्ध इतिहासकार, लेखकावर सयाजीराव महाराजांनी टीका-नोंदी कराव्यात, ही गोष्टच राजांचे वेगळेपण शास्त्रींनी जाणले. ते ग्रंथ घेऊन मुक्कामी परतले. बडोदा मुक्कामी ग्रंथ वाचून प्रभावित झाले. पुन्हा महाराजांना भेटून ग्रंथाचे कौतुक केले. यावेळी सयाजीराव यांना म्हणाले, “शक्य असेल तर आपण या ग्रंथाचे मराठी रूपांतर करावे. वेळेचे बंधन नाही. जमेल तेव्हा करावे.” राजारामशास्त्रींनी महाराजांची विनंती आज्ञा समजून आयुष्यातील शेवटचे हे महत्त्वाचे काम आनंदाने स्वीकारले.

राजारामशास्त्रींच्या उत्तरायुष्यातील हे महत्त्वाचे भाषांतर-रूपांतराचे काम त्यांनी वेळीच पूर्ण केले. “वाचणारास इशारत” मध्ये मराठी लेखकाची लेखन मर्यादा, यात श्रीमंत सयाजीराव गायकवाडांचे हिंदुस्थानातील वेगळेपण स्पष्ट गौरवाने मान्य केले. मराठी भाषेचे एक पाऊल पुढे पडण्यासाठी बडोद्यात सयाजीरावांनी साहित्य-कलांच्या क्षेत्रात केलेले काम लक्षणीय आहेच. कैसरकडून सुलतानाकडे या ग्रंथ रूपांतराने त्यात भर पडणार आहे. रूपांतर करताना शास्त्रींनी दीर्घ परिशिष्टे लिहिली, प्रसंगी ऐतिहासिक स्थळांचे नकाशे काढून घेतले. एवढेच नाही, तर गिबबनच्या मूळ ग्रंथातील त्रुटींवर नेमकेपणाने बोट दाखवून रूपांतर पूर्ण केले.

राजारामशास्त्री भागवतांनी कैसरकडून सुलतानाकडे हस्तलिखित काही मित्रांना वाचायला पाठविले, त्याबद्दल अभिप्राय सूचना करावी, अशी विनंती केली. रेव्हरंड बाबा पद्मनजी, रेव्हरंड नवलकर, प्रो. विजापूरकर कोल्हापूर, प्रो. पटवर्धन, फर्ग्युसन कॉलेज, रावसाहेब महाजनी अकोला, बाळकृष्णपंत देव इंदूर, बळवंतराव गोडबोले वकील, हरी बल्लाळ परचुरे या मित्रांनी हस्तलिखित वाचून सूचना केल्या. त्या मित्रांचे आभार प्रस्तावनेत मानले आहेत. तसेच पुण्याचे बाळ गंगाधर टिळक, राहुरीचे रेव्हरंड टिळक, मुंबईचे विनायक कोंडदेव ओक या मित्रांनी मात्र काहीही प्रतिसाद दिला नाही. एवढेच काय साधी पोहोचही कळविण्याची तसदी घेतली नाही. याची नोंद राजारामशास्त्री यांनी प्रस्तावनेत घेतली. मूळ हस्तलिखित मार्च १९०५ च्या सुमारास तयार झाले. मित्रांचे अभिप्राय, दुरुस्त्या होता ८ जानेवारी, १९०६ रोजी पुस्तक प्रकाशित झाले. यानंतर दोन वर्षांनी राजारामशास्त्री भागवत यांचे मुंबईत ४ जानेवारी, १९०८ रोजी निधन झाले.

अलीकडे दुर्गाबाई भागवत यांनी राजारामशास्त्री भागवत यांचे निवडक साहित्याचे सहा खंडांचे प्रकाशन करून प्रज्ञावंत समाजसुधारकाचे साहित्य मराठी वाचकांना एकत्र उपलब्ध करून दिले आहे. हे फार महत्त्वाचे सांस्कृतिक काम झाले आहे; पण राजारामशास्त्रींच्या लेखनाचा आढावा घेताना भाषांतरे या शीर्षकाखाली दुर्गाबाईंनी तीन ओळीत तीन भाषांतरांचा उल्लेख

केला. यातील एक ओळ आहे कैसरकडून सुलतानाकडे याबद्दल. सहावा खंड प्रस्तावना खंड असून यातही सातशे पानांच्या भाषांतराबद्दल काही लिहिले नाही. कदाचित त्यांना ते उपलब्ध होऊ शकले नसेल अथवा आणखी काही कारणे झाले असावे. विस्मरणात गेलेला हा महत्त्वाचा ग्रंथ आता पुनर्प्रकाशित होत आहे, याचे समाधान होत आहे.

महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला नामसूची

- १) शिवसृष्टीचे निर्माते - सागर मोहिते
- २) कृतीशील सत्यशोधक - दिनेश पाटील
- ३) राजर्षी शाहू - दिनेश पाटील
- ४) एक 'क्रांतीपर्व' - आंबेडकर - दिनेश पाटील
- ५) दानशूर महाराजा सयाजीराव - डॉ. राजेंद्र मगर
- ६) दामोदर सावळाराम चंदे - राजश्री कदम
- ७) खासेराव जाधव - शिवानी घोंगडे
- ८) कृष्णराव अर्जुन केळूसकर - सुरक्षा घोंगडे
- ९) सावित्रीबाई फुले - शिवानी घोंगडे
- १०) विठ्ठल रामजी शिंदे - पवन साठे
- ११) गंगारामभाऊ म्हस्के - दिनेश पाटील
- १२) रियासतकार गो. स. सरदेसाई - दिनेश पाटील
- १३) योगी अरविंद घोष - डॉ. राजेंद्र मगर
- १४) महाराणी चिमणाबाई सयाजीराव गायकवाड - सुरक्षा घोंगडे
- १५) कर्मवीर भाऊराव पाटील - शिवानी घोंगडे
- १६) बडोद्यातील वेदोक्त - राजश्री कदम
- १७) धर्म खाते - सुरक्षा घोंगडे
- १८) हिंदू पुरोहित कायदा - देवदत्त कदम
- १९) तुलनात्मक धर्मचिंतक - देवदत्त कदम
- २०) जातविषयक चिंतन - सुरक्षा घोंगडे
- २१) इंदिराराजेंचा क्रांतिकारक विवाह - देवदत्त कदम
- २२) हिंदू कोड बिल - देवदत्त कदम
- २३) दुसरी जागतिक सर्वधर्म परिषद - डॉ. राजेंद्र मगर
- २४) सक्तीचा प्राथमिक शिक्षण कायदा - राजश्री कदम
- २५) स्त्रीविषयक कार्य - शिवानी घोंगडे
- २६) मराठी भाषा, साहित्य व संस्कृती - निलोफर मुजावर
- २७) संस्कृत शिक्षण - निलोफर मुजावर
- २८) धर्मानंद कोसंबी - निलोफर मुजावर
- २९) बौद्ध धर्म - सौरभ गायकवाड
- ३०) मराठी पत्रकरीता - सौरभ गायकवाड
- ३१) नानासाहेब शिंदे - देवदत्त कदम
- ३२) महात्मा गांधी - दिनेश पाटील
- ३३) श्रीधर व्यंकटेश केतकर - सौरभ गायकवाड
- ३४) प्राच्यविद्या - सौरभ गायकवाड
- ३५) आरोग्य आणि व्यायामविषयक कार्य - शिवानी घोंगडे
- ३६) अखिल भारतीय मराठा शिक्षण परिषद - सत्यनारायण आरडे
- ३७) भारताचा स्वातंत्र्यलढा - राहुल वणवे
- ३८) महाराजा सयाजीराव आणि जगप्रवास - दिनेश पाटील
- ३९) निर्व्यसनी, चारित्र्यवान, सार्वभौम राजा - बाबा भांड
- ४०) ललितकला - धारा भांड मालुंजकर

- ४१) राजा रवी वर्मा - धारा भांड मालुंजकर
- ४२) बालगंधर्व - धारा भांड मालुंजकर
- ४३) दादासाहेब फाळके
- धारा भांड मालुंजकर
- ४४) बडोद्यातल्या वास्तू
- धारा भांड मालुंजकर
- ४५) संगीत शिक्षण - धारा भांड मालुंजकर
- ४६) बडोद्याचे कलाभवन
- सौरभ गायकवाड
- ४७) बँक ऑफ बडोदा - देवदत्त कदम
- ४८) दुष्काळ दौऱ्याच्या नोंदी
- दिनेश पाटील
- ४९) शेतीविकास - देवदत्त कदम
- ५०) उद्योग विकास - सौरभ गायकवाड
- ५१) सहकार विकास - राहुल वणवे
- ५२) जलनियोजन (जलसंवर्धन)
- डॉ. राजेंद्र मगर
- ५३) पूरनिवारण - डॉ. राजेंद्र मगर
- ५४) सत्यशोधक धामणस्कर
- सत्यनारायण आरडे
- ५५) बडोद्याचा लक्ष्मीविलास पॅलेस
- पवन साठे
- ५६) लोकपाळ राजा सयाजीराव : चरित्र
- बाबा भांड
- ५७) यशवंतराव चव्हाण - दिनेश पाटील
- ५८) धर्म विचार - बाबा भांड
- ५९) राजाराम शास्त्री भागवत - बाबा भांड
- ६०) छत्रपती शाहू - बाबा भांड
- ६१) महाराजा सयाजीराव 'प्रजासत्ताक'
राजा - अनिल वकटे
- ६२) महात्मा फुले, मामा परमानंद आणि
सायाजीरावांना पत्रे - मामा परमानंद
- ६३) बहुजनांच्या शिक्षणासाठी मदत
- बाबा भांड
- ६४) आरक्षण : सयाजीरावांचे आणि
शाहुंचे - दिनेश पाटील
- ६५) दानशूर महाराजा सयाजीराव आणि
जमशेटजी टाटा - डॉ. राजेंद्र मगर

आपणास वरील पैकी काही ई-बुक हवे असल्यास संपर्क करावा

बाबा भांड - ९८८१७४५६०४, दिनेश पाटील - ९६२३८५८१०४,

डॉ. राजेंद्र मगर - ९४२०३७८८५०, धारा भांड मालुंजकर - ९८८१७४५६०८

महेश मोधे - ८७८८२०८९९०

महाराजा सयाजीराव प्रकाशित साहित्य :

□ महाराष्ट्र शासन : २५ खंडातील ६२ ग्रंथ = २६६४२ पृष्ठे
मराठी :

- भाषण संग्रह : २ ग्रंथ
- पत्रसंग्रह : ३ ग्रंथ
- गौरवगाथा : १ ग्रंथ
- सयाजीराव लेखन : २ ग्रंथ
- सुप्रशासन : २ ग्रंथ
- जगप्रवास : ३ ग्रंथ
- शिक्षण सुधारणा : १ ग्रंथ
- आठवणी व लेख : ३ ग्रंथ
- सयाजीराव चरित्रे : ५ ग्रंथ
- सुधारणा : १० ग्रंथ = एकूण ३२ ग्रंथ

English

- Speeches & Adresses : 2 Books
- Letters : 4 Books
- Writings of Sayajirao : 2 Books
- Administration : 1 Books
- World Tour Reports : 3 Books
- Education Reforms : 3 Books
- Biographies : 5 Books
- Total English Books : 20

हिन्दी :

- सयाजीराव का लेखन : १
- स्वतंत्र्य युद्ध के समर्थक : १
- सयाजीराव जीवनी : २
- भाषण संग्रह : २
- पत्र संग्रह : ३
- गौरवगाथा : १ = १० ग्रंथ

साहित्य संस्कृती मंडळ आणि अकादमी : ५ ग्रंथ

● महाराजा सयाजीराव ट्रस्ट : ३० ग्रंथ

● साकेत प्रकाशन प्रा. लि. औरंगाबाद

कथा, कादंबरी, चरित्र, इतिहास, बोधकथा, किशोर कादंबरी, फुले, आंबेडकर,
लिखित - संपादित १३ ग्रंथ

● महाराष्ट्र शासन प्रकाशित ग्रंथ शासकीय ग्रंथ गार आणि अधिकृत विक्रेते साकेत प्रकाशन
यांचेकडे उपलब्ध.

● सयाजीराव ट्रस्ट, शासन व साकेत प्रकाशनाचे महाराजा सयाजीरावांचे वरील ग्रंथ उपलब्ध :

साकेत प्रकाशन प्रा. लि., ११५ महात्मा गांधीनगर, औरंगाबाद ४३१००५

मो. : ९८८१७४५६०५, ९८८१७४५६०४

महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला निर्मितीमागील भूमिका

महाराजा सयाजीराव गायकवाड हे फक्त आधुनिक भारतातील सगळ्यात प्रागतिक राजे होते असे नाही तर भारतासारख्या बहुसांस्कृतिक देशाचे 'बौद्धिक नेतृत्व'च ते करत होते. धर्म, जात, तत्त्वज्ञान, शिक्षण, दातृत्व, संशोधन, शेती, उद्योग, आरोग्य, क्रीडा, साहित्य, संस्कृती, ललित कला, प्राच्यविद्या, पुरातत्त्व, आंतरराष्ट्रीय संबंध, स्वातंत्र्यलढा इ. मानवी समाजाच्या सर्व अंगांना कवेत घेणाऱ्या क्षेत्रात त्यांनी निर्माण केलेले मानदंड आजही भारतासाठी आदर्श आहेत. त्यामुळे ते आधुनिक भारताचे निर्माते आणि म्हणूनच खरेखुरे 'महानायक' सुद्धा आहेत.

महापुरुषांचे चिंतन हे फक्त इतिहासाच्या स्वप्नरंजनासाठी किंवा इतिहासाचा पोकळ अभिमान बाळगण्यासाठी करायचे नसते. आपल्या समकालीन जगण्यातील समस्यांची उत्तरे शोधण्यासाठी, आपला जीवनसंघर्ष सकारात्मक करण्यासाठी सुद्धा या महापुरुषांचे पुनर्वाचन आवश्यक असते. इतिहास जितका वस्तुनिष्ठपणे आपण वर्तमानाशी जोडू तितका आपल्या समाजाचा भविष्यवेध आपल्याला अचूकपणे घेता येईल.

महाराजा सयाजीरावांचा 'उदोउदो' करण्यासाठी महाराजा सयाजीराव ज्ञानमालेची निर्मिती केलेली नाही. आजच्या आपल्या धार्मिक आणि जातीय संघर्षावर, शेती-उद्योगातील संकटांवर मात करण्यासाठी तसेच समाज म्हणून आपल्यातील 'विसंवाद' कमी करून 'सुसंवाद' वाढवण्याच्या व्यापक भूमिकेतून ही महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला आकाराला आली. या निमित्ताने आपला तुटलेला इतिहास 'जोडून' वाचण्याची आणि त्यातून संवादाचे पूल उभारण्याची प्रेरणा सर्वांना मिळेल एवढे मात्र नक्की.

पहिल्या टप्प्यात साठ ई-बुक झाली आहेत.

बाबा भांड
सचिव

दिनेश पाटील
संपादक

महाराजा सयाजीराव ज्ञानमाला

महाराजा सयाजीराव गायकवाड संशोधन व प्रशिक्षण संस्था

११५, म. गांधीनगर, स्टेशन रोड,

औरंगाबाद - ४३१ ००५

मो. - ९८८९७४५६०४

ई-मेल : sayajiraogsps@gmail.com